

60

ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԵՐԵԼՔԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՒՄ

ՎԻԿՏՈՐ ՀԱՄՐԱՐՁՈՒՄՅԱՆ

Հայկական ՍՍՀ ԳԱ սլոնցիյու. և ակադեմիկոս

Սովետական Հայաստանը մեծ Հոկտեմբերի ծնունդն է։ Հանրահայտ այս բանաձևումը մեծ խորհուրդ ունի իր մեջ՝ պատմական նշանակության խորհուրդ։ Հոկտեմբերի հողմերն էին, որ, մեծ բանաստեղծի խոսքերով ասած, Հայաստան աշխարհին նույնպես տվին «Երկինք մի մաքուր, արև մի բոսոր»։ Հոկտեմբերյան արևի լույսի ու ջերմության տակ հառնեց ու ծաղկեց կործանման անդունդի եզրին կանգնած մեր հինավուրց երկիրը, դարձավ ՍՍՀՄ եղբայրական ընտանիքի լիիրավ անդամներից մեկը, բարձր զարգացած արդյունաբերության, ինտենսիվ գյուղատնտեսության և առաջավոր մշակույթի հանրապետություն, որի արդյունաբերական արտադրանքի տասնյակ ու տասնյակ տեսակներ լայն պահանջարկ են առաջացնում նաև զարգացած երկրներում։ Հանրապետության տնտեսական զարգացման բուռն վերելքն է վկայում այն փաստը, որ 1913 թ. համեմատությամբ շուրջ 362 անգամ աճել է արդյունաբերության և 7,2 անգամ գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքը։

Տնտեսական կյանքի հզոր զարգացումը, քաղաքներում և գյուղերում ծավալված շինարարական լայն աշխատանքները ապահով պայմաններ ստեղծեցին բնակչության աննախընթաց աճի համար. եթե 1920 թ. Սովետական Հայաստանի տարածքում բնակչության թիվը հավասար էր ընդամենը 720 հազ. մարդու, ապա այժմ այն կազմում է 3 միլիոն 80 հազ. մարդ, այսինքն՝ ավելացել է 4,3 անգամ։

Սոցիալ-տնտեսական արմատական վերափոխությունները հիմք ու նախապայման հանդիսացան այն առաջընթացի համար, որի ուղիով տասնամյակ առ տասնամյակ հաստատ քայլեր կատարեց սովետահայ մշակույթը իր բազմաթիվ բնագավառներով։ Հասակ առավ և մշտատև վերընթաց ապրեց նաև սովետահայ գիտությունը։ Գիտության այդ վերընթացն էլ բավարար է ցույց տալու համար, թե ինչ հեղաշրջիչ դեր խաղաց սովետական իշխանությունը հայ ժողովրդի կյանքում։

Նախասովետական Հայաստանում բացակայում էին կազմակերպված գիտական աշխատանքի պայմանները։ Սովետական իշխանությունը Հայաստանում անցյալից չժառանգեց և ոչ մի գիտական հիմնարկ։ Հանրապետությունում գիտական մտքի սկզբնավորումն ու զարգացումը նախապես կապված էին Երևանի պետական համալսարանի հետ։ Համալսարանի ամբիոններում էր, որ սովետական իշխանության առաջին տարիներին ծայր առան գիտահետազոտական աշխատանքները։ Միաժամանակ 1921 թ. էջմիածնում հիմնադրվեց Հայաստանի գիտության և արվեստի ինստիտուտը, որը լինելով

ակադեմիական տիպի հաստատություն՝ նշանակալից խթան հաղորդեց մանավանդ հասարակական գիտությունների պրոբլեմների մշակմանը:

Հայկական ՄՍՀ-ի գիտական և մշակութային կյանքում նշանակալից երևույթ էր ՄՍՀՄ ԳԱ հայկական մասնաճյուղի ստեղծումը: Այն կազմակերպվեց 1935 թ. և հիմք դարձավ հետագայում Հայկական ՄՍՀ ԳԱ-ի ստեղծման համար: Պատերազմի ծանր օրերին (1943 թ.) վերջինիս կազմակերպման վերաբերյալ սովետական կառավարության ընդունած որոշումը ինքնին վկայում էր անցած տարիներին սովետահայ գիտության ձեռք բերած լուրջ նվաճումների մասին:

Հետպատերազմյան տասնամյակները Հայաստանում գիտական մտքի բուռն զարգացման ժամանակաշրջան էին: Լինելով գիտական մտքի կենտրոնը հանրապետությունում, ՀՍՍՀ գիտությունների ակադեմիան իր 30 գիտահետազոտական հիմնարկներով, որոնք այժմ միավորում են 3007 գիտական աշխատողների, ՀՍՍՀ ԳԱ 38 իսկական անդամների և 50 թղթակից անդամների, նշանակալից ավանդ մուծեց սովետական և համաշխարհային գիտության գանձարանը թե՛ բնական և թե՛ հասարակական գիտությունների զարգացման ուղղությամբ:

Վերջին տասնամյակներին Սովետական Հայաստանի գիտական մտքի լարգացումը խորացել և ծավալվել է գիտության մի շարք նոր ուղղությունների գծով, որոնք ունեն կարևոր տեսական և պրակտիկ նշանակություն: Այդ կապակցությամբ պետք է առանձնապես նշել այն վերելքը, որ մեզ մոտ ապրում են ֆիզիկամաթեմատիկական, քիմիական և տեխնիկական գիտությունները:

Անցած 60 տարիների ընթացքում հայ ժողովուրդը, ինչպես ժողովրդական տնտեսության բոլոր բնագավառներում, այնպես էլ գիտության ասպարեզում, հսկայական նվաճումների է հասել: Սակայն կանգ առնենք վերջին հինգ տարիներին մեր գիտության բնագավառի մի քանի ձեռքբերումների և առաջիկա խնդիրների վրա:

10-րդ հնգամյակում Հայկական ՄՍՀ գիտությունների ակադեմիայում գլխավոր ուղղությունը դարձվել է ինչպես հիմնարար, այնպես էլ կիրառական նշանակություն ունեցող հետազոտությունների հետագա զարգացմանը, արտադրության հետ գիտության կապի ամրապնդմանը, ժողովրդական տնտեսության մեջ գիտության ու տեխնիկայի նվաճումների ներդրմանը: Գիտությունների ակադեմիայի գործունեությունն ավարտվող հնգամյակում ուղղված է եղել հիմնարար նոր ուղղությունների հետագա զարգացման, գիտական հետազոտությունների որակի ու արդյունավետության բարձրացման, ժողովրդատնտեսական առաջնակարգ նշանակություն ունեցող գիտական պրոբլեմների մշակման վերաբերյալ ՄՄԿԿ XXV և ՀԿԿ XXVI համագումարների որոշումների կատարմանը:

Գիտությունների ակադեմիայի նախագահության, նրա բաժանմունքների և ինստիտուտների ուղղություն կենտրոնում են եղել այն հարցերը, որոնք առաջ են քաշվել ՄՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի նախագահության 1978 թ. փետրվարի 23-ի՝ «Հայկական ՄՍՀ գիտությունների ակադեմիայի գիտական հետազոտությունների հիմնական ուղղությունների և զարգացման հեռանկարների մասին» որոշման և ՀԿԿ Կենտկոմի ու ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդի 1978 թ. նոյեմբերի 27-ի՝ «Հայկական ՄՍՀ գիտությունների ակա-

դեմիայի գիտական հետազոտությունների հետագա զարգացման և նյութատեխնիկական հիմքի ամրապնդման միջոցառումների մասին» որոշման մեջ: Հայկական ՍՍՀ տնտեսական և սոցիալական զարգացման, ինչպես նաև սովետական գիտության զարգացման խնդիրներին համապատասխան վերանայվել ու ճշտվել են ինստիտուտների գիտական հետազոտությունների հիմնական ուղղությունները: Իրագործվել են կոնկրետ միջոցառումներ, որոնք նպաստել են գիտությունների ակադեմիայի մի շարք ստորաբաժանումների գիտակազմակերպական վերակառուցմանը և բարելավմանը:

Մենք ակնառու նվաճումների ենք հասել ֆիզիկամաթեմատիկական և ֆիզիկատեխնիկական գիտությունների ասպարեզում:

Լենինի շքանշանակիր Բյուրականի աստղագիտարանը հարստացել է 2,6 մ նոր գիտակով, որն իր հզորությամբ նմանը չունի եվրոպական որևէ երկրում:

Աստղագիտարանը հավատարիմ է մնացել իր նախընտրած գծին՝ ուսումնասիրելով առաջին հերթին ոչ ստացիոնար երևույթները տիեզերքում:

Մեծ աշխատանք է կատարված բռնկվող աստղերի ուսումնասիրության դժով: Հայտնաբերված են ավելի քան 200 նոր բռնկվող աստղ աստղակույտերում և աստղասփյուռներում: Հայտնաբերվել են մեծ քանակությամբ ուլտրամանուշակագույն ավելցուկ ունեցող զալակտիկաներ: Կոմետար միգամածությունների ցուցակը մեծապես լրացվել է աստղագիտարանում հայտնաբերված նոր օբյեկտներով: Աստղագետների ընդհանուր ուշադրությանն արժանացան մեզ մոտ հայտնագործված Հերբիդ-Հարո օբյեկտները: Սկսված են մեծածավալ ինֆրակարմիր դիտումները, որոնց արդյունքները կարող են հիմք ծառայել տիեզերական փոշու առաջացման կարևոր պրոբլեմում գտնելու նոր ուղիներ:

Բյուրականը մասնակցում է արտամթնոլորտային երկու ծրագրերի նախապատրաստմանը:

Մաթեմատիկայի ինստիտուտում ստացված են մի շարք արդյունքներ անալիտիկ ֆունկցիաների տարբեր ոչ լրիվ համակարգերի փակ գծային թաղանթների բնութագրերի մասին: Շարունակվել են հետազոտություններն ինստիտուտի գիտական դեմքը բնորոշող այնպիսի բնագավառներում, ինչպիսիք են՝ մերոմորֆ ֆունկցիաների, ֆակտորիզացիայի և արժեքների բաշխման տեսությունները: Կարևոր արդյունքներ են ստացված հոլոմորֆ ֆունկցիաների հանրահաշիվներում բաժանելիության հատկությունների մասին, ինչպես նաև անալիտիկ ֆունկցիաների տարբեր դասերի միակության և լրիվության մասին: Ստիխաստիկ երկրաչափությունում մշակված են կոմբինատոր մեթոդները և ստացված են այսպես կոչված դիոֆանտյան վերլուծումների ստիխաստիկ անալոգները:

Հաշվողական կենտրոնում լուծված են նույնության և բաժանելիության պրոբլեմները կիսախմբերում և նույնության պրոբլեմն առանց ցիկլերի խմբերում: Մշակված են մաքսիմալ արագություն ունեցող ադապտիվ կոդավորման համակարգերի կառուցման մեթոդներ:

Այստեղ ես չեմ կարող հատկապես կանգ չառնել ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտի նվաճումների վրա, որոնք ձեռք են բերվել այդ ինստիտուտի հիմնադիր, հանգուցյալ ակադեմիկոս էմիլ Միրզաբեկյանի ղեկավարությամբ:

Այդ ինստիտուտում ստեղծված են մի շարք սարքեր (բեռաշափ, ֆազաշափ, կորեկոմետր, ամպլիֆիկատոր) էլեկտրամագնիսական ալիքների ընդունման և չափման համար, որոնք գոյություն ունեցողներից տարբերվում են չափման բարձր ճշգրտությամբ: Ուսումնասիրված են սանտիմետրային, միլիմետրային, ենթամիլիմետրային տիրույթում աշխատող քվանտային զենեռատորներում և ուժեղացուցիչներում որպես միջավայր օգտագործվող տարբեր նյութերի հատկությունները: Ստեղծված են ոռոտիլի վրա ութ միլիմետրանոց ուժեղացուցիչ և ուրբինի վրա երկհաճախային լայնաշերտ մաղեր: Ստեղծված ուժեղացուցիչներն օգտագործվում են ՍՍՀՄ ամենամեծ Ռատան-600 ռադիոդիտակում: Մշակված և պատրաստված են գերբարձր հաճախականության տիրույթում աշխատող բարձր զգայնության ռադիոմետրեր, որոնք օգտագործվում են տիեզերքի ուսումնասիրման ծրագրում: Ստեղծված են ճշգրիտ և մանրածավալ ֆոտոէլեկտրական անկյան փոխակերպիչներ՝ պանազան օբյեկտների տարածական կառավարման համար: Ստեղծված է պատահական ազդանշանների գնահատման ասիմպոտոիկ տեսություն:

Զգալի ճանաչում է գտել ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտը, որտեղ մշակված է ռեզոնանսի մոտ ատոմների հետ օպտիկական ճառագայթման փոխազդեցության տեսությունը: Ռեզոնանսի մոտ գտնվող համակարգերում ուսումնասիրված են մի շարք նոր բազմաֆոտոնային երևույթներ: Առաջին անգամ դիտված և հետազոտված է լազերային ճառագայթման ազդեցության տակ առաջացող կալիումի և ռուբիդիումի գոլորշիների մակրոսկոպիկ մագնիսական մոմենտը: Կիրովականի քիմիական գործարանում ներդրված են երկու նոր ձայնաօպտիկական մոնոբյուրեղներ՝ ալֆայոդային թթու և կապարի մոլիբդատ: Մշակված են յոդաթ-լիթիումի խոշոր բյուրեղների ստեղծման մեթոդիկան, նոր հեռանկարային նյութ ինֆորմացիան գրանցելու համար՝ նիոբաթ-լիթիումը երկաթի հետ: Ներդրված են բյուրեղների աճեցման սարքեր:

Հունգարական ակադեմիայի հետ միատեղ ստեղծված է լույսի պիկավայրկյանային իմպուլսների չափման մեթոդ:

Վերջին տարիների ընթացքում հետաքրքիր աշխատանքներ են կատարված մեխանիկայի ինստիտուտում: Կառուցված է ժառանգական հատկություններով օժտված անհամասեռ ծերացող մարմինների սողքի գծային և ոչ գծային տեսության հիմունքները: Ստեղծված է բարակապատ մարմինների մագնիսաառձգականության տեսություն:

Հատուկ փորձակոնստրուկտորական տեխնոլոգիական ինստիտուտում ստեղծված են զանազան սարքեր սեյսմիկայի ուսումնասիրման, Հայկական ատոմային էլեկտրակայանի, Սախալինի և Անդրբայկալյան կոմպլեքսային գիտահետազոտական ինստիտուտների, ՍՍՀՄ ԳԱ հողի ֆիզիկայի ինստիտուտի, Ադրբեջանի հողի ֆիզիկայի գիտահետազոտական ինստիտուտի և այլ կազմակերպությունների համար:

Հայտնի է, որ մեր հանրապետության ժողովրդական տնտեսության մեջ մեծ տեղ է զբաղում քիմիական արդյունաբերությունը, որով և մասնավորապես պայմանավորված է քիմիական գիտությունների լայն զարգացումը:

Քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտում ստացված արդյունքները նկատելիորեն փոխում են ածխաջրածինների ու թթվածին պարունակող միացությունների օքսիդացման ու այրման մեխանիզմների մասին պատկերացում-

ները և հնարավորություն կտան ածխաջրածինների անմիջական օքսիդացմամբ արժեքավոր նյութեր ստանալու: Ինստիտուտի աշխատանքների հիման վրա Կիրովականի բարձրերմաստիճանային ջեոլոգիկների գործարանում ներդրվել է մոլիբդենի երկսիլիցիդի և դրա հիման վրա ջեոլոգիկների արտադրման նոր տեխնոլոգիա:

Հնդհանուր և անօրգանական քիմիայի ինստիտուտում բնական հումքի և արդյունաբերական թափոնների հիման վրա մշակված են հատուկ նշանակության մաքուր նյութերի, օրինակ, բարձր մաքրության սիլիցիումի երկօքսիդի, մոլիբդենի սուլֆիդի (մոլիբդենային քսուկանյութի), պեռլիտի և տարբեր մետաղների մի շարք պարզ ու բարդ սիլիկատներից ջերմամեկուսիչ հատուկ լցոնների բյուրեղային ձևափոխությունների ստացման տեխնոլոգիաներ:

Մոտ ժամանակում Գոմելի քիմիական կոմբինատում շարք կմտնի թափոնային ֆոսֆոգրպսի մշակման արտադրամաս:

Օրգանական քիմիայի ինստիտուտում մեծարժեք աշխատանքներ են կատարվել օլիգոմերների քիմիայի բնագավառում: Առաջին անգամ աշխարհում իրականացվել է վինիլացետատի օլիգոմերացումը: Օլիգոմերացնող տի ստացման լաբորատորիան ներդրվել է Երևանի «Պոլիվինիլացետատ» գործարանում: Նույն գործարանում ներդրվել են նաև վինիլացետատի արտադրության թափոնների կոմպլեքս մշակման եղանակը և տեխնոլոգիան:

Նուրբ օրգանական քիմիայի ինստիտուտում սինթեզվել և բժշկության մեջ են ներդրվել մի քանի պատրաստուկներ՝ պուլֆեմիդը, թիոդինը, էթպենալը, դիմեկոմարոնը, իսկ մի շարք պատրաստուկներ կլինիկական փորձարկում են անցնում: ՍՍՀՄ առողջապահության մինիստրության ֆարմակոմիտեի կլինիկական փորձարկման են առաջարկված բիներցին և գոմեպրոքս պատրաստուկները: Ավարտվում են մի շարք այլ նյութերի փորձնական ուսումնասիրությունները:

Բիոքիմիայի ինստիտուտում անջատվել են պոլինե և ցինկ պարունակող նոր սպիտակուցներ, ուսումնասիրվել դրանց ակտիվ կենտրոնի կառուցվածքը և դերը մետաբոլիզմի պրոցեսներում: Հայտնաբերվել են եռկաթ պարունակող նոր սպիտակուցներ, մաքուր վիճակում ստացվել են ադրենոքսինը, ադրենոքսին ռեզոկտազը, ցիտոքրոմ P—450-ը, ալսինքն՝ հիդրօքսիլացման ամբողջ համակարգը, որը հնարավորություն կտա այդ կարևոր կենսաքիմիական պրոցեսի կինետիկան ուսումնասիրելու և ստերոիդային հորմոններ ստանալու:

Փորձարարական կենսաբանության ինստիտուտում մշակվել է նուկլեազ «S»-ի ստացման եղանակ: Խոշոր եղջերավոր կենդանիների հիպոթալամուսից անջատվել է նոր հեքսապեպտիդ, որն օժտված է կարդիոտրոպային և մետաբոլային ակտիվությամբ: Ստացվել են նեյրոհորմոն «C»-ի քիմիական կառուցվածքի նախնական տվյալները:

Ժողովրդական տնտեսության կարևոր խնդիրների լուծումով են զբաղված մեր երկրաբանները:

Երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտում հնգամյա ուսումնասիրությունների հիման վրա կազմված են տարբեր մասշտաբի մասնագիտացված քարտեզներ՝ լիթոլոգիական, կանխատեսումնա-մետաղածնական, տեկտոնական, մագմատիկ և մետամորֆիկ շրջափառների, հրաբուխների և

այլն, ընդ որում, մի շարք նպատակային քարտեզներ հանրապետության տարածքի համար կազմված են առաջին անգամ: Կազմված է հանրապետության կլիմայի ատլասը և ջրային հաշվեկշիռը (բալանսը), կատարված են հատուկ ուսումնասիրություններ «Սևան» ազդային պարկը կազմակերպելու համար: Մշակված են հանքանյութերից մետաղների ուղղակի ստացման նոր մետալուրգիական պրոցեսների հիմունքները:

Երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմոլոգիայի ինստիտուտում կազմակերպված են ռեժիմային դիտարկումներ և հրատարակվում է այդ դիտարկումներին նվիրված բյուլետեն, կազմված են սեյսմական խտեսումային պոլիգոնների նախագծեր, ուսումնասիրված են երկրաշարժերի նախանշանների ուսումնասիրման պրոբլեմի հիմնական ուղղությունները: Կազմված են մի շարք խոշոր քաղաքների և հիդրոտեխնիկական կառույցների տարածքների սեյսմիկ միկրոշրջանացման քարտեզները: Հայկական լեռնաշխարհի երկրաշարժերի համար հաշվարկված է տեսական գոգոգրաֆը և մշակված է երկրաշարժերի էպիկենտրոնների կոորդինատների մեքենայական որոշման մեթոդիկան: Մշակված է ուժեղ երկրաշարժերի ինտենսիվության և ազդեցության քանակական գնահատման մեթոդիկան, ինչպես նաև էներգետիկ (ՀԱԿ և հիդրոտեխնիկական) կառույցների մոդելացման մեթոդիկա՝ սեյսմիկ ազդեցության դեպքում: Մետաղային հանքավայրերի ուսումնասիրության տարբեր փուլերում դրանց հեռանկարների գնահատման նպատակով կատարելագործված է երկրաֆիզիկական հետազոտությունների եղանակը և մշակված է ստորգետնյա ու վերգետնյա համալիրային մեթոդիկա:

ՀՍՍՀ ԳԱ համակարգում իրենց ծանրակշիռ տեղն ունեն կենսաբանական գիտությունները:

Բուսաբանության ինստիտուտում արմատատերեային կոռեկցիայի հետազոտությունների շնորհիվ պարզաբանված է արմատային համակարգի նոր ֆունկցիա: Կազմված է Հայաստանի բուսական աշխարհի հիմնական օգտակար բույսերի քարտեզը՝ հաշվի առնելով ժողովրդական տնտեսության տարբեր ոլորտներում դրանց օգտագործման պահանջները: Մշակված են էրոզիայի ենթարկված հողերի անտառապատման գիտական հիմունքները և տարբեր հողակլիմայական գոտիներում գտնվող քաղաքների և բնակավայրերի կանաչապատման հարցը:

Կենսաբանության ինստիտուտում մշակված և փորձնականորեն հաստատված է պտղատու տնկիների վտանգավոր վնասատուի՝ խնձորի պտղակների դեմ պայքարի զենեթիկական մեթոդ, որն անվտանգ է բնության և մարդու առողջության համար:

Լ. Ա. Օրբելու անվան ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտում կենտրոնական նյարդային համակարգի ուսումնասիրության բնագավառում պարզաբանված են օրգանիզմի շարժողական ֆունկցիայի վրա ուղեղիկի կարգավորող ազդեցության բջջային մեխանիզմները: Հաստատված է արյան շրջանառությունը կարգավորող մեխանիզմների պարզաբանման համար կարևոր նշանակություն ունեցող արյունաշարժ «կենտրոնի» նեյրոնային շղթայիկի առկայությունը: Ստեղծված է երևանյան ցեղի հավերի բարձր արդյունավետ գիծ, որի տարեկան արտադրողականությունը 220—230 ձու է:

Միկրոբիոլոգիայի ինստիտուտում ընդլայնված են գիտաարտադրական աշխատանքները ընդհանուր և կիրառական միկրոբիոլոգիայի բնագավա-

ուում: Արտադրությանն են տրված գյուղատնտեսական մշակույթների վնասատուների դեմ պայքարի միկրոբիոլոգիական պրեպարատներ:

Ագրոքիմիական պրոբլեմների և հիդրոպոնիկայի ինստիտուտում մշակված է դեֆիցիտ եթերայուղատու, դեղատու և ներկող բույսերի հիդրոպոնիկական արտադրության սխեման:

ԴԱ նախագահության մշտական ուշադրության կենտրոնում են գտնվել նաև հասարակական գիտությունները:

Պատմության ինստիտուտը 10-րդ հնգամյակի տարիներին լույս է ընծայել «Հայ ժողովրդի պատմության» հատորները, տպագրության պատրաստել մնացած երկուսը: «Հայ ժողովրդի պատմության» բազմահատորյակի ստեղծումը հնարավորություն տվեց ոչ միայն ընդհանրացնել հայ պատմագիտության նվաճումները, այլև բացահայտել նրա այն բնագավառները, որոնք տակավին անբավարար են ուսումնասիրված և կարոտ են լուրջ հետազոտության:

Անցյալ հնգամյակի կարևոր իրադարձություններից էր 1978 թ. Ռուսաստանի հետ Արևելյան Հայաստանի միացման 150-ամյակի տոնակատարությունը, որը լայնորեն բացահայտեց հայ և ռուս ժողովուրդների դարավոր բարեկամությունը և ավելի խթանեց մեզ մոտ հայ-ռուսական տնտեսական ու քաղաքական կապերի պատմության ուսումնասիրությունը:

Տնտեսագիտության ինստիտուտի ավարտած հետազոտություններից է «Հայկական ՍՍՀ սոցիալ-տնտեսական զարգացման կարևորագույն ուղղությունների մասին» մինչև 1990 թիվը» թեման, ինչպես նաև հանրապետության աշխատանքային ռեսուրսների և դրանց խելացի օգտագործման ուղիների կանխատեսման պրոբլեմի մշակումը:

Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի կատարած պեղումների շնորհիվ հայտնաբերված նոր նյութերը հարստացրին մեր պատկերացումները հին Հայաստանի, մասնավորապես մ. թ. ա. VI—I դդ. նյութական ու հոգևոր մշակույթի մասին: Ուշադրության արժանի են Հայաստանի ճնազդաբանությունը, ազգագրությունը և բանահյուսությունը նվիրված մատենաշարերը, որոնց հրատարակությունը շարունակվում է:

Արևելագիտության ինստիտուտը հաջողությամբ շարունակել է Մերձավոր ու Միջին արևելքի պատմության ու մշակույթի տարբեր հարցերի ուսումնասիրությունը և հրապարակել այդ հարցերին նվիրված արժեքավոր աշխատություններ:

Փիլիսոփայության ինստիտուտում հետազոտվել են մատերիալիստական դիալեկտիկայի տեսության, բնագիտության մեթոդաբանության, հասուն սոցիալիզմի զարգացման հարցերը, որոնք արտացոլում են գտել «Ժամանակակից բնագիտության փիլիսոփայական հարցերը», «Գիտելիքի վերլուծության հարցեր», «Մաթեմատիկական ապացուցման մասին», «Սոցիալիզմը և մարդու իրավունքները» և այլ աշխատություններում: Մեր փիլիսոփաները մեծ ներդրում կատարեցին Դավիթ Անհաղթի ծննդյան 1500-ամյակը արժանավոյնս նախապատրաստելու և անցկացնելու մեջ:

Լեզվի ինստիտուտը զգալի արդյունքների է հասել հայոց լեզվի կառուցվածքի, նրա պատմության և զարգացման օրինաչափությունների հետազոտության բնագավառներում: Ինստիտուտի կարևորագույն նվաճումներից են

«Ժամանակակից հայոց լեզու» եռահատոր ակադեմիական քերականությունը և քառահատոր «Ժամանակակից հայերենի բացատրական բառարան» աշխատությունները: Գրականության ինստիտուտը հրատարակել է «Հայ նոր գրականության պատմության» հինգ հատորյակը, որն ընդգրկում է բազմադարյան մեր գրականության շուրջ 200-ամյա ժամանակաշրջանի առավել խոր ու լայնահայաց ուսումնասիրությունը: Ինստիտուտը պատրաստել է նաև մի շարք կոլեկտիվ մենագրություններ՝ նվիրված գրականության տեսության և սովետահայ գրականության պատմության խնդիրներին:

Արվեստի ինստիտուտի կարևոր գործերից է «Հայ ճարտարապետության հուշարձանների» տասը գրքով շարքի հրատարակությունը հայերեն, անգլերեն և իտալերեն լեզուներով, որն իրականացվել է Միլանի պոլիտեխնիկումի (Իտալիա) ճարտարապետական խմբի գործուն մասնակցությամբ: Բարձր մակարդակով անցավ հայ մշակույթին նվիրված միջազգային երկրորդ նըստաշրջանը, որը տեղի ունեցավ 1978 թ. Նրևանում:

Հասարակական գիտությունների գծով 11-րդ հնգամյակում նախատեսվում է մշակել այնպիսի կարևոր հարցեր, ինչպիսիք են՝ զարգացած սոցիալիզմի տնտեսական ու սոցիալական պրոբլեմները և կոմունիզմի վերաճելու օրինաչափությունները, հասարակական արտադրության արդյունավետության բարձրացման ուղիները և ռեգիոնալ սոցիալական հարցերի լուծումը, տնտեսական երկարատև կանխատեսության և արտադրողական ուժերի օպտիմալ կանխատեսության պրոբլեմները, հայ ժողովրդի նյութական մշակույթի, լեզվի ու գրականության հարցերի հետազոտությունը: Հնգամյակի կարևորագույն թեմաներից են «Հայ ժողովրդի պատմության» ուսերեն լեզվով պատրաստվող քառահատորյակի և «Հայաստանի քաղաքների ու գյուղերի պատմության» գրքերի շարքի պատրաստումն ու հրատարակությունը: Վերևում բերված օրինակներից երևում է, որ 10-րդ հնգամյակի ընթացքում զգալի աշխատանք է կատարվել հանրապետությունում գիտության զարգացման ուղղությամբ: Բարձրացել է գիտական աշխատանքների մակարդակը: Ավելին՝ նոր հաջողություններ են ձեռք բերվել ակադեմիայի հիմնադրման օրվանից անցկացվող գիտական քաղաքականության այն սկզբունքի իրականացման մեջ, որ ամեն մի գիտական հիմնարկ, ինչպես նաև հանրապետության գիտությունների ակադեմիան ամբողջությամբ պետք է ունենան իրենց գիտական ղեմեր և իրենց ընտրած ուղղություններում հասնեն հետազոտությունների ամենաբարձր մակարդակի:

Սակայն, չնայած զգալի առաջընթացին, այս հարցում կան նաև թերություններ: Դեռ շատ են մանր թեմաները: Փոխանակ ուժերը կենտրոնացնելու բարդ և դժվար խնդիրների լուծման վրա, որոշ օղակներում գերադասում են զբաղվել թեթև աշխատանքներով: Այս թերությունը պետք է վերացվի: Ուրեմն մեր խնդիրն է շարունակել մեր գիտական քաղաքականության հիմնական գիծը: 11-րդ հնգամյակում մենք պետք է աշխատենք ավելի դժվար և ծավալուն խնդիրների վրա, կազմելով ավելի խոշոր պրոբլեմների մշակման հատուկ, մտածված ծրագրեր:

Վերջում պետք է նշել, որ 10-րդ հնգամյակում մեր ակադեմիայում տեղի ունեցած բարեփոխությունները, ստացված հաջողությունները անհնարին կլինեին, եթե մենք այս հինգ տարիների ընթացքում չստանայինք ՀԿԿ Կենտկոմի, Հայաստանի կառավարության անմիջական օգնությունը:

Ամիսներ են մնացել մինչև ՍՄԿ XXVI համագումարի բացումը: Մեր կուսակցության ինչպես բոլոր, այնպես էլ այս համագումարը: անկասկած, նոր խնդիրներ կգնի նաև գիտության աշխատողներին առաջ: Լիազույս ենք, որ Հանրապետության ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիան, նրա բաժանմունքներն ու ինստիտուտները իրենց բոլոր ջանքերը կգործադրեն պատվով կապարհելու այդ խնդիրները:

НАУКА НА ПУТЯХ БУРНОГО РАЗВИТИЯ

ВИКТОР АМБАРЦУМЯН
Президент АН Арм. ССР, академик

Резюме

Годы Советской власти—это период становления и развития советской армянской науки. Основой развития науки послужили большие социально-экономические преобразования, происшедшие в республике. В 1921 г. в Эчмиадзине был основан Институт науки и искусства Армениии, который вместе с Ереванским государственным университетом стал очагом становления и дальнейшего развития научной мысли республики. В 1935 г. был организован Армянский филиал АН СССР, на базе которого в 1943 г. была создана Академия наук Арм.ССР.

В системе АН Арм.ССР ныне функционирует тридцать научно-исследовательских институтов, объединяющих более трех тысяч научных сотрудников. Академия наук Арм.ССР внесла большой вклад в развитие советской науки. Ряд исследований, проводившихся в институтах АН Арм. ССР, приобрел большое теоретическое и практическое значение. Ведущими направлениями научной мысли АН Арм.ССР ныне являются физико-математические, технические и химические науки. Уделяется большое внимание дальнейшему расширению исследований в области общественных наук.